

O PRODAJI IN IZVOZU PREMIČNE KULTURNE DEDIŠČINE

povzetek posvetovanja v Brežicah

Povzetek

Dvaindvajsetega aprila 1992 je Posavski muzej Brežice na pobudo kustodinje Ivane Počkar in v sodelovanju s Slovenskim etnološkim društvom pripravil pogovor o prodaji in izvažanju premične kulturne dediščine s podnaslovom O varuhu spomenikov ali o psu čuvaju, ki sme lajati. Pogovor je vodil Marko Terseglav. Povzetek je zapis problemov, podatkov in predlogov, ki so bili izpostavljeni na posvetu. Navedeni so brez posameznih omemb govornikov, saj si misli ne nasprotujejo in se delno prekrivajo.

Abstract

Initiated by curator Ivanka Počkar and with the collaboration of Slovensko etnološko društvo (Slovene Ethnological Society), Posavski muzej Brežice (posavski Museum, Brežice) organized a discussion about the sale and the export of movable cultural heritage subtitled "About the guardian of monuments, or About the watchdog that isn't allowed to bark". It took place on April 22, 1992, and was conducted by Marko Terseglav. The present summary is the summing up of different problems, data and suggestions from this discussion. Since these reflections do not contradict each other and are, at least partly, similar, they are cited without any mentions of their authors.

PREDSTAVLJENI PROBLEMI:

1. V Sloveniji je vse več nekontroliranega in brezobzirnega nabiranja ter kupovanja starih predmetov in množično izvažanje premične kulturne dediščine na tuje zgolj v trgovske namene. Preprodajalci premične dediščine veliko predmetov, na primer kose pohištva, prepeljejo čez mejo razstavljene pod oznako 'star les'.
2. Zakonodaja, ki govori o varovanju, odkupovanju, prodaji in izvozu premične kulturne dediščine je preohlapna in neprimerna. Natančno bi morali definirati kaj je kulturna premična dediščina nacionalnega pomena, ki bi zajemala vsa področja od etnologije, arheologije, zgodovine do umetnostne zgodovine. Najtežje je vrednotiti etnološko dediščino, ki je najbolj nezaščitena in izpostavljena ropanju. Izdelati bi morali jasne kriterije, kaj se sme izvoziti in kaj ne. Sedanji zakon tudi ne dovoljuje muzejem, da bi varovali stavbe in predmete v zapuščenih primorskih vaseh, kjer so lastniki v tujini ali pa se zanje ne ve.
3. Veča se število ne dovolj strokovno utemeljenih izvoznih mnenj in dovoljenj. Znani so primeri, ko pooblaščen osebe izdajo izvozna mnenja in dovoljenja s tem pa izrabijo svoj položaj v lastno korist oziroma sprejmejo denarne podkupnine ali predmetna darila.
4. Priča smo nevednosti carinske službe o predpisih, ki varujejo premično kulturno dediščino in njihovem nepoznavanju predmetov. Na izvoznih dovoljenjih so opisi

Posvetovanje o prodaji in izvozu premične kulturne dediščine v Brežicah 22. 4. 1992 (foto: J. Vrtačnik-Lorber)

predmetov pre malo natančni in specifični, zato zlahka prihaja do zamenjav predmetov. Problematičnih izvoznih dovoljenj občinski organi ne pošiljajo v vednost za to pristojnim ustanovam.

5. Prekupčevalci so si razdelili slovensko ozemlje na rajone in bolje obvladajo teren kot muzealci in drugi strokovnjaki. Zelo težko je nadzorovati in usmerjati nakupovanje dediščine na terenu, ker muzealci preslabo poznajo teren.

6. V zadnjem letu se v Sloveniji pojavlja veliko predmetov iz drugih obubožanih vzhodnih držav. Slovenija je za tovrstne predmete tranzitna država kakor tudi tržišče.

7. Ob koncu 70 - tih let so se v Sloveniji pojavile kraje sakralnih predmetov iz podružničnih cerkva, predvsem baročnih kipov in baročnih slikarj.

8. Pereč problem so skrivna arheološka izkopavanja in ilegalni izvoz izkopanin.

9. Muzeji nimajo dovolj denarja in prostora, da bi zaplenjene predmete odkupili.

10. Pregled nad velikim številom zasebnih trgovin s starinami je nemogoč. Trgovce bi morali spodbuditi, da bi shranjevali podatke o prodanih predmetih, zasebne zbiralce pa povabiti k sodelovanju z muzejskimi strokovnjaki.

11. Muzealci bi se morali skupno spoprijeti z globalnimi problemi, ne pa da dela vsak na svojem vrtilčku.

PREDLOGI ZA REŠEVANJE PROBLEMOV:

1. Zakonsko je potrebno urediti odkupovanje predmetov na terenu s strani pooblaščenih oseb in prepovedati tujim državljanom, da lahko kupujejo predmete na terenu. Trgovci bi morali voditi registre predmetov z naslovom dobavitelja oziroma njegovem izvoru, opisom, fotografijo in ceno. Trgovci in trgovine s starinami bi morale imeti licenco za opravljanje te dejavnosti.

2. Nujna je poostreitev zakonov glede masovnega izvažanja premične dediščine. Stroka mora napraviti kriterije, kaj se lahko izvažja in kaj ne. Če nekaj ni za izvoz, bi bilo potrebno napisati strokovno utemeljitev zakaj ne, občinski organ pa bi na podlagi tega izdal odločbo o prepovedi. Izvozna dovoljenja lahko izdajo samo pooblaščeni strokovnjaki. K soglasju za izvoz predmeta bi mora biti priložena ustrezna dokumentacija o predmetu.

3. Poostriti je potrebno zakonske predpise in kazni za kršitelje pravil.

4. Strokovnjaki s področja varovanja premične kulturne dediščine bi morali organizirati stalen sistem informiranja vseh pristojnih. Policiji in carinski službi bi morali predstaviti problem na seminarjih za carinike in policaje ter objaviti strokovna mnenja v njihovih internih glasilih. Z odpravo meja v Evropi bodo predmeti veliko bolj nenadzorovano potovali, zato je pomembno osvestiti ljudi in v njih vzbuditi čut nacionalnega ponosa in identitete.

5. Na najvabljujejših področjih bi morali ustanoviti delavnice s trgovino - starinarno, ki bi sprejemala črvice in razpadle predmete pridobljene na terenu, jih popravila, kupovali pa naj bi jih pretežno Slovenci. Z zakonom bi lahko preusmerili prekupčevalce, ki bi zaradi premajhnega zaslужka prenehali s trgovanjem ali pa bi predmete prinašali v te delavnice in tako postali posredniki delavnic.

6. Nujno je vodenje registra premične kulturne dediščine. Določiti je potrebno, kako dokumentirati predmete na terenu in v trgovinah. Vsak predmet bi moral imeti svojo kartico, blagovno oznako ali certifikat z osnovnimi podatki o nahajališču, lastniku, ceni in ali ga je moč izvoziti v tujino.

7. Strokovnjakom s področja varovanja premične dediščine na terenu so lahko v veliko pomoč krajevni učitelji in duhovniki, ki dodobra poznajo domači kraj in prihajajo v tesne stike z domačini.

8. Prostorske probleme za shranjevanje zaplenjenih predmetov na carini bi lahko rešili v dogovoru s Turistično zvezo ali posameznimi lastniki gostiln in trgovin. Zaplenjene predmete bi zainteresirani lahko vzeli v najem s pogodbo za daljši čas. Tako bi predmete videlo več ljudi, v zameno pa bi zasebniki financirali restavriranje predmetov in bi poskrbeli za primerno varovanje.

9. Slovenija mora ustanoviti interventni sklad za nujne odkupe, da bi tako prehitela tuje zbiralce.

10. Ljudem moramo pokazati in svetovati, kako živeti in ohranjati dediščino v njenem naravnem okolju in v sodobnem svetu.

11. Muzeji bi si morali prizadevati, da se tudi zasebne zbirke vključijo v muzejsko dejavnost. ne smemo pozabiti, da je veliko muzejskih zbirk nastalo prav po zaslugi zasebnih zbiralcev. Muzeji bi morali sodelovati s trgovci s starinami, saj bi jim le ti lahko pomagali pri nakupu predmetov za dopolnjevanje muzejskih zbirk.

12. Omenjena problematika je obravnavana v Uradnem listu SFRJ 50/73 in 1/81.

ZAKLJUČEK

Nujna je enotnost muzealcev glede globalnih odločitev - čim manj vrtičkarstva in ograjevanja. Zavedati se je treba, da strožji zakoni prinesejo še višje cene na črnem trgu. Osnovna vzroka za nastajajoče probleme pri prodaji premične kulturne dediščine sta dva; prvi je strast zbiralcev in ljubiteljev starin in drugi neizmerna želja prekupčevalcev in trgovcev s starinami po čim večjem zaslužku, ne glede na sredstva in škodo, ki jo s tem napravijo.

Obstajajo trije glavni sklopi rešitev; Prvi je dobro poznati teren in čim več biti na terenu, drugi sprejeti primerno zakonsko ureditev in tretji vplivati na moralne norme ljudi z informiranjem in ozaveščanjem.

Dediščina je ena sama in je enovit pojav. Ni dobro strogo ločevati med premično in nepremično dediščino. Vedeti je treba, da samo predmeti, ki ostanejo v svojem življenjskem okolju ohranijo pravo pripoved, zato je pomembno lokalno ohranjanje kulturne dediščine. Predmeti iztrgani iz konteksta imajo le še tržno vrednost. Naučiti se moramo živeti s podedovanim izročilom. Stopimo ven iz muzeja in tesnih depojev, pojdimo na teren, ker se nam bo drugače zgodilo, da bomo ostali brez terena.

Uredili in zapisali: Jana Tomažič in Marta Timer